

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมเพื่ออนาคต*

THE HOLISTIC DEVELOPMENT OF LEARNERS FOR THE FUTURE

กนกพชร เรืองกรี

kanokphatchara Raengkree

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar, Thailand

Corresponding Author's Email: kanokphatchara2506@gmail.com

วันที่รับบทความ : 4 ตุลาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 13 ตุลาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 15 ตุลาคม 2568

Received 4 October 2025; Revised 13 October 2025; Accepted 15 October 2025

บทคัดย่อ

แนวคิดการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในวงการศึกษาไทย โดยเฉพาะในบริบทของการเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่ศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่ผ่านมาโดยมากยังขาดกรอบวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงคุณค่ากลาง กลไกการขับเคลื่อน และเงื่อนไขเชิงระบบที่สอดคล้องกับบริบทโรงเรียนไทย บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมทั้งจากแหล่งข้อมูลในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับการจัดการเรียนรู้ในระดับสถานศึกษา บทความนี้ใช้การทบทวนวรรณกรรมในช่วงปี ค.ศ. 1972–2024 ซึ่งครอบคลุมทั้งทฤษฎีพื้นฐานคลาสสิกและกรอบแนวคิดร่วมสมัย เพื่อให้ได้ภาพรวมเชิงลึกและรอบด้านของการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมในบริบทศตวรรษที่ 21 โดยใช้เกณฑ์คัดเลือกที่พิจารณาทั้งความเกี่ยวข้องและความทันสมัยของข้อมูล ผลการสังเคราะห์แบ่งออกเป็นสามประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) คุณค่ากลางของการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมในบริบทไทยที่เน้นความสมดุลระหว่างความรู้ ทักษะชีวิต และคุณธรรม (2) กลไกขับเคลื่อนที่เกี่ยวข้องกับครู โรงเรียน ชุมชน และนโยบายสาธารณะ ซึ่งต้องทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ พร้อมตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่เน้นพัฒนาการรอบด้านของผู้เรียน และ

Citation:

* กนกพชร เรืองกรี. (2568). การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมเพื่ออนาคต. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(6), 847-859.

kanokphatchara Raengkree. (2025). The Holistic Development Of Learners For The Future.

Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(6), 847-859.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

(3) เจื้อนไขของความสำเร็จและปัจจัยเสี่ยง เช่น ข้อจำกัดด้านทรัพยากร เวลา และวัฒนธรรมองค์กร บทความยังเสนอข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในระดับครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน ตลอดจนผู้กำหนดนโยบายการศึกษา รวมถึงเสนอทิศทางการวิจัยในอนาคตที่เน้นการออกแบบและประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงองค์รวมอย่างเหมาะสมในยุคดิจิทัล ข้อเสนอของบทความมีนัยสำคัญเชิงนโยบายต่อการยกระดับระบบการศึกษาไทยให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างรอบด้านและยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวม, การเรียนรู้เชิงรุก, สมรรถนะในศตวรรษที่ 21, พลเมืองโลก

Abstract

The concept of holistic learner development has garnered increasing attention in Thai education, particularly in the context of preparing students for the challenges of the 21st century. However, existing studies often lack an analytical framework that integrates core educational values, systemic enablers, and contextual conditions relevant to Thai schools. This article aims to synthesise key perspectives—both domestic and international—on holistic learner development and to propose an integrated conceptual framework for its implementation at the school level. The study employs a structured literature review covering the period from 1972 to 2024, encompassing both classical educational theories and contemporary models. Selection criteria focused on relevance and timeliness to ensure a comprehensive and in-depth understanding of holistic learner development in the 21st-century context. The findings are organised into three core dimensions: (1) the foundational values of holistic learner development in the Thai context, which emphasise a balance between academic knowledge, life skills, and moral integrity; (2) systemic drivers involving teachers, schools, communities, and policy frameworks, all of which must operate in coordination, guided by outcome indicators that reflect multidimensional learner growth; and (3) enabling conditions and risk factors,

such as limitations in resources, time, and organisational culture. The article concludes with practical recommendations for key stakeholders, including classroom teachers, school leaders, families, communities, and policymakers. It also outlines future research directions, particularly the design and evaluation of holistic learning models suited to the digital age. The article offers policy-relevant insights aimed at advancing Thai education towards more sustainable and comprehensive learner development.

Keywords: Holistic Learner Development, Active Learning; 21st Century Competencies, Global Citizenship

บทนำ

ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยแรงผลักดันจากเทคโนโลยีดิจิทัล เศรษฐกิจโลก และสังคมที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กและเยาวชนในการเผชิญกับอนาคตที่ไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสมรรถนะที่หลากหลาย ทั้งด้านสติปัญญา การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ตลอดจนคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม (สุภัทรา โกไศยกานนท์, 2566) กล่าวได้ว่าการศึกษายุคใหม่ไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหาเท่านั้น แต่ต้องเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม (holistic development)

องค์การยูเนสโก (UNESCO, 2015) เสนอแนวคิด “การเรียนรู้ 4 เสาหลัก” ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ (Learning to Do) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) และการเรียนรู้เพื่อเป็นตัวของตัวเอง (Learning to Be) ซึ่งกลายเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาการศึกษาทั่วโลก ในประเทศไทย นักวิชาการและผู้กำหนดนโยบายต่างยืนยันว่าการจัดการศึกษาควรมุ่งสู่การพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน เพื่อเตรียมคนไทยให้มีศักยภาพแข่งขันและดำรงชีวิตในโลกอนาคต (ปวีณา คุรุานา, สิริธร สิ้นจินดาวงศ์ และอรอุมา เจริญสุข, 2024)

อย่างไรก็ตามแม้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมจะได้รับการยอมรับในระดับทฤษฎีและนโยบาย แต่ในเชิงปฏิบัติยังคงมีข้อท้าทายหลายประการ ทั้งในด้านการออกแบบหลักสูตร การเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหา การวัดผลที่จำกัดเพียงด้านวิชาการ รวมถึง

ความไม่พร้อมของครูในการบูรณาการแนวคิดเหล่านี้ในห้องเรียน งานศึกษาของ Gardner (2011) เรื่องพหุปัญญา (Multiple Intelligences) และ Kolb (2015) เรื่องการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ต่างชี้ให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ที่ต้องอาศัยการลงมือทำ การสะท้อนคิด และการสร้างความหมายจากประสบการณ์จริง ซึ่งในบริบทการศึกษาของไทย ยังพบช่องว่างในแง่ของการนำแนวคิดเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติจริงในห้องเรียน

จากข้อสังเกตดังกล่าว จึงเกิดคำถามสำคัญว่าการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมสามารถเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ในบริบทการศึกษาของไทย โดยเฉพาะในระบบโรงเรียนภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ และกลไกหรือนวัตกรรมใดที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีความหมายและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงองค์รวมในบริบทการศึกษาไทย โดยวิเคราะห์กรณีศึกษาและแนวปฏิบัติที่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการเรียนรู้แบบเน้นเนื้อหา ไปสู่การเรียนรู้ที่ส่งเสริมพหุปัญญาและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผลการศึกษานี้คาดว่าจะมีส่วนสำคัญในการเสนอแนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ที่สามารถขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้เชิงองค์รวมในระดับโรงเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนเป็นฐานข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับนักการศึกษา ครูและผู้กำหนดนโยบายในการยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยสู่อนาคตที่ยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวม (Holistic Development of Learners) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งระบบ โดยมีได้จำกัดเพียงการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาการ หากแต่เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีสมรรถนะรอบด้านเพื่อใช้ดำรงชีวิตและเผชิญความท้าทายในอนาคต แนวคิดนี้มีรากฐานจากทฤษฎีทางการศึกษา จิตวิทยา และปรัชญาหลายแขนงที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดการเรียนรู้เชิงองค์รวม (Holistic Learning) เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยหลายมิติ ทั้งกาย ใจ อารมณ์ ปัญญาและจิตวิญญาณ การศึกษาไม่ควรมุ่งเฉพาะการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎี แต่ต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงศักยภาพภายในและสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดำรงชีวิตจริง (Miller, 1992; ปวีณา คุรานา, สิริธร สิ้นจินดาวงศ์

และ อรุมา เจริญสุข, 2024; วิจารย์ พานิช, 2562) โดยเน้นการสร้างสมดุลระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ บังคับกับสังคมและความรู้กับคุณธรรม

2. แนวคิด 4 เสาหลักแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก เป็นกรอบการพัฒนาการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยกำหนด “4 เสาหลักแห่งการเรียนรู้” (Four Pillars of Education) ได้แก่ 1) การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) มุ่งเน้นการสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ (Learning to Do) เน้นการนำความรู้ไปใช้ในการทำงานและการแก้ปัญหา 3) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) เน้นการพัฒนาทักษะทางสังคม ความเข้าใจ และการยอมรับความแตกต่าง และ 4) การเรียนรู้เพื่อเป็นตัวของตัวเอง (Learning to Be) มุ่งพัฒนาศักยภาพบุคคลทั้งด้านอารมณ์ จิตใจ และคุณธรรม (UNESCO, 2015)

กรอบแนวคิดดังกล่าวนี้ สะท้อนว่าการศึกษาในอนาคตต้องไม่จำกัดอยู่เพียงการผลิตแรงงาน แต่ต้องสร้างมนุษย์ที่มีคุณภาพ ครบทั้งด้านวิชาการ ทักษะชีวิต และคุณค่าทางสังคม

3. ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences Theory) ซึ่งเสนอโดย Howard Gardner (2011) ได้นำเสนอแนวคิดพหุปัญญา โดยระบุว่ามนุษย์มีศักยภาพหลากหลาย ไม่จำกัดเพียงเชาวน์ปัญญาทางภาษา (Linguistic Intelligence) และตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์ (Logical-Mathematical Intelligence) แต่ยังมีปัญญาด้านอื่น ๆ ร่วมอีกด้วย เช่น ปัญญาด้านดนตรี มิติสัมพันธ์ การเคลื่อนไหวร่างกาย การเข้าใจผู้อื่น การเข้าใจตนเองและการเข้าใจธรรมชาติ ซึ่งแต่ละบุคคลควรได้รับโอกาสพัฒนาอย่างเหมาะสม แนวคิดนี้ช่วยให้การศึกษาเปิดกว้างต่อความแตกต่างระหว่างผู้เรียนและส่งเสริมศักยภาพรายบุคคล

4. ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) Kolb (2015) อธิบายว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการหมุนเวียนระหว่าง “ประสบการณ์ตรง – การสะท้อนคิด – การสร้างแนวคิด – การทดลองใช้” ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างความเข้าใจเชิงลึกและเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทฤษฎีนี้ เช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงงาน (Project-Based Learning) หรือการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) จะช่วยเสริมสร้างสมรรถนะเชิงองค์รวม ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน และการแก้ปัญหา

5. แนวคิดการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21 ที่เสนอว่า ผู้เรียนในยุคใหม่จำเป็นต้องมีทักษะสำคัญจำเป็นเพื่อความสำเร็จในอนาคต ซึ่งมักถูกเรียกว่า ทักษะในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ได้แก่ 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การ

สร้างสรรค์ และการสื่อสาร 2) ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี และ 3) ทักษะชีวิตและอาชีพ เช่น ความยืดหยุ่น ความรับผิดชอบและการทำงานเป็นทีม (Trilling & Fadel, 2009) แนวคิดนี้สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวม เพราะมุ่งเน้นการสร้างทั้งสมรรถนะทางปัญญาและคุณลักษณะเพื่อการดำรงชีวิตในอนาคต

6. บริบทไทยและการพัฒนาผู้เรียนในประเทศไทย แนวคิดการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมถูกบรรจุไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (2562) ที่ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องมุ่งพัฒนาคนไทยให้สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ยังชี้ชัดว่า การศึกษาควรมุ่งสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพและมีสมรรถนะครบถ้วนในการแข่งขันในเวทีโลก

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวมเพื่ออนาคตประกอบด้วยหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอย่างหลากหลาย จำเป็นต้องบูรณาการเข้าด้วยกันด้วยความเข้าใจและมองเห็นคุณค่าความหมายของการพัฒนาผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง ไม่เพียงแค່เพื่อการศึกษาเท่านั้น แต่เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์เพียงพอสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างผาสุกในยุคสมัยปัจจุบันและอนาคต

มิติของการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวม

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมมิใช่การมุ่งสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพียงด้านเดียว หากแต่เป็นกระบวนการเสริมสร้างสมดุลของมนุษย์ในทุกมิติ ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม และคุณธรรม ซึ่งแต่ละด้านต่างมีความสำคัญเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก หากขาดมิติใดมิติหนึ่งย่อมทำให้การพัฒนาไม่สมบูรณ์และไม่ตอบโจทย์ความท้าทายของโลกอนาคต (Miller, 1992)

1. มิติด้านร่างกาย (Physical Development) คือ รากฐานของการเรียนรู้ทั้งหมด เนื่องจากสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรงส่งผลต่อความสามารถในการคิดและการใช้เหตุผล การศึกษาควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย และโภชนาการที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น การบูรณาการกิจกรรมกีฬาในโรงเรียนไม่เพียงสร้างความแข็งแรง แต่ยังพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมและการมีวินัย (Barrett, 2021) นอกจากนี้สุขภาพกายยังสัมพันธ์กับสุขภาพจิต เช่น การออกกำลังกายสม่ำเสมอช่วยลดภาวะซึมเศร้าและเพิ่มสมาธิในการเรียนรู้ (WHO, 2020)

2. มิติด้านสติปัญญา (Cognitive Development) การพัฒนาด้านสติปัญญาเน้นการส่งเสริมทักษะการคิด การแก้ปัญหาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทฤษฎีการพัฒนาสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget, 1972) เชื่อว่าผู้เรียนพัฒนาการทางปัญญาผ่านกระบวนการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในบริบทศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้ไม่เพียงเน้นการจดจำ แต่ควรพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Trilling & Fadel, 2009)

3. มิติด้านจิตใจและอารมณ์ (Emotional and Mental Development) ความสามารถในการจัดการอารมณ์และสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจมีความสำคัญต่อความสุขและความสำเร็จของผู้เรียน งานวิจัยด้านจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) ระบุว่าผู้ที่มีทักษะด้านการรับรู้อารมณ์ (Emotional Intelligence: EQ) จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี มีแรงจูงใจสูง และสามารถรับมือกับความเครียดได้ดีกว่าผู้ที่ขาดทักษะดังกล่าว (Goleman, 1995) การพัฒนาผู้เรียนด้านนี้สามารถทำได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการสะท้อนคิด การฝึกสติสมาธิ และการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงที่กระตุ้นการตัดสินใจอย่างมีสติ

4. มิติด้านสังคม (Social Development) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การศึกษาในยุคใหม่จึงต้องเสริมสร้างทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) ของยูเนสโกสะท้อนว่าผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนทักษะทางสังคมเพื่ออยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม (UNESCO, 2015) ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงงานกลุ่ม (Project-Based Learning) ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำงานร่วมกับผู้อื่น ฝึกการแก้ปัญหาร่วมกัน และเรียนรู้การแบ่งบทบาทหน้าที่

5. มิติด้านคุณธรรมและจริยธรรม (Moral and Ethical Development) คุณธรรมและจริยธรรมคือรากฐานสำคัญของความเป็นมนุษย์ การพัฒนาด้านนี้ช่วยสร้างพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม Kohlberg (1981) เสนอว่าการพัฒนาคุณธรรมเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นตั้งแต่การเชื่อฟังเพราะกลัวการลงโทษ จนถึงการยึดมั่นในหลักการสากล เช่น ความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน การจัดการศึกษาไทยจึงควรมุ่งปลูกฝังทั้งคุณค่าทางศีลธรรมและทักษะการคิดเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) ผ่านกิจกรรมที่เน้นการอภิปราย การทำกิจกรรมจิตอาสาและการเรียนรู้จากปัญหาสังคมจริง (วิจารณ์ พานิช, 2562)

จากทั้งห้ามิติจะเห็นได้ว่าการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมมิได้มุ่งสร้างผู้เรียนที่เก่งเพียงด้านเดียว แต่คือการสร้างบุคคลที่มีความสมบูรณ์และสมดุล ทั้งร่างกายที่แข็งแรง ปัญญาที่

ลึกซึ้ง จิตใจที่มั่นคง สังคมที่เกื้อกูลและคุณธรรมที่มั่นคง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการก้าวสู่การเป็นพลเมืองโลกคุณภาพในอนาคต (Gardner, 2011; Kolb, 2015; UNESCO, 2015)

แนวทางการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมในศตวรรษที่ 21

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องปรับกระบวนการเรียนการสอนให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคมโลก (ฐิตินันท์ ดาวศรี และคณะ, 2022) โดยไม่เพียงเน้นความรู้เชิงทฤษฎี แต่ต้องบูรณาการการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีสมรรถนะรอบด้าน ทั้งทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต คุณธรรม และการเป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพ (Trilling & Fadel, 2009; UNESCO, 2015) แนวทางสำคัญมีดังนี้

1. การพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking Skills) เป็นการการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้สามารถประเมินข้อมูล สร้างความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างสร้างสรรค์

2. การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Integration) หมายถึงการนำเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความรู้และพัฒนาทักษะการเรียนรู้ การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย และเครื่องมือดิจิทัลต่างๆ ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ขณะเดียวกันก็ต้องสอนให้ผู้เรียนมีความรอบรู้ด้านดิจิทัล (Digital Literacy) และใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม

3. การพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันและการสื่อสาร (Collaboration and Communication Skills) กล่าวคือ การทำงานเป็นทีมและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพเป็นทักษะที่จำเป็นในโลกการทำงานสมัยใหม่ ผู้เรียนควรได้รับโอกาสในการทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสื่อสารผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน

4. การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นหลักแนวคิดทางการศึกษาสำคัญประการหนึ่งที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม เช่น การอภิปรายกลุ่ม โครงการ กรณีศึกษาและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมในศตวรรษที่ 21 จึงต้องตั้งอยู่บนฐานคิดใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มองว่าการเรียนรู้คือกระบวนการสร้างสรรค์ ไม่ใช่เพียงการรับรู้ความรู้ การจัดการเรียนรู้จึงต้องเปลี่ยนจากแบบจำลองผู้สอนเป็นศูนย์กลางไปสู่ผู้เรียนเป็นเจ้าของกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกจริง เทคโนโลยีและผู้อื่นในฐานะทรัพยากรร่วม การคิดขั้นสูง การเรียนรู้ดิจิทัล การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน ไม่ใช่เพียงทักษะเฉพาะทาง หากแต่เป็นกระบวนการทัศน์ของการเรียนรู้แบบใหม่ที่หลอมรวมความรู้ ทักษะและคุณลักษณะให้เป็นองค์รวมเดียวกัน ดังนั้นการออกแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้แบบมีพลวัต ซึ่งผู้เรียนได้พัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ของความเป็นมนุษย์ผ่านการลงมือทำ สะท้อนคิด และมีความหมายต่อชีวิต

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมกับการสร้างพลเมืองโลกเพื่ออนาคต

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมไม่ได้จำกัดเพียงการเตรียมความพร้อมด้านวิชาการและทักษะชีวิตเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้าง “พลเมืองโลก” (Global Citizenship) ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมโลกและสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (UNESCO, 2015) ในยุคโลกาภิวัตน์ การเป็นพลเมืองโลกจึงกลายเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของการศึกษา เพื่อสร้างบุคคลที่มีบทบาทเชิงรุกต่ออนาคตของมนุษยชาติ

1. หลักใจความสำคัญของความเป็นพลเมืองโลก คือ พลเมืองโลกมิได้หมายถึงการละทิ้งอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการตระหนักรู้ในรากเหง้าของตนกับความรับผิดชอบต่อสังคมโลก ผู้เรียนที่เป็นพลเมืองโลกต้องมีความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Understanding) และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (Sustainable Living) (Oxfam, 2015) คุณลักษณะเหล่านี้เป็นฐานสำคัญที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ

2. การพัฒนาทักษะพลเมืองโลกผ่านการศึกษาผ่านการบูรณาการในหลักสูตรอย่างเป็นระบบ เช่น การสอดแทรกเรื่องสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในคุณค่าความเสมอภาคและการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพสิทธิ (Banks, 2008) การพัฒนา Global Competence ได้แก่ ความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นโลก มองปัญหาจากหลายมุมมอง

และสร้างแนวทางแก้ไขอย่างสร้างสรรค์ (Barrett, 2021) การเรียนรู้แบบโครงการ (Project-Based Global Learning) ที่เชื่อมโยงปัญหาท้องถิ่นกับปัญหาระดับโลก เช่น โครงการด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการพลังงาน หรือการอนุรักษ์วัฒนธรรม

3. พลเมืองโลกกับการอยู่ร่วมในความหลากหลาย กล่าวคือความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และเชื้อชาติ เป็นความจริงที่ผู้เรียนต้องเผชิญในโลกปัจจุบัน การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมจึงควรสร้างทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Communication Skills) และการคิดเชิงพลวัต (Dynamic Thinking) เพื่อลดอคติและความขัดแย้ง งานวิจัยของ Merryfield (2002) ชี้ว่า การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมช่วยสร้างความเข้าใจในความแตกต่าง และทำให้ผู้เรียนมีความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ต่อผู้อื่นมากขึ้น

4. พลเมืองโลกกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือการเป็นพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 เชื่อมโยงโดยตรงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ผู้เรียนต้องได้รับการปลูกฝังให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ การลดปริมาณขยะพลาสติก และการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (UNESCO, 2017) แนวทางนี้ไม่เพียงสร้างจิตสำนึกเพื่อโลก แต่ยังเสริมสร้างความรับผิดชอบส่วนบุคคลและสังคม

5. การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นควบคู่กับพลเมืองโลก ถึงแม้การเป็นพลเมืองโลกจะเน้นการเปิดรับความหลากหลายและความร่วมมือระหว่างประเทศ แต่การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ผู้เรียนควรได้รับการปลูกฝังให้ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา และวัฒนธรรมไทย เช่นเดียวกับการเรียนรู้ที่จะแลกเปลี่ยนกับสังคมโลกอย่างสร้างสรรค์ (ฐิตินันท์ ดาวศรี และคณะ, 2022)

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมกับการสร้างพลเมืองโลกเพื่ออนาคต จึงเป็นการผสมผสานระหว่าง “ความเป็นท้องถิ่น” และ “ความเป็นสากล” ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาให้มีทักษะ ความรู้ และคุณลักษณะที่เหมาะสมสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกที่ซับซ้อน แนวทางนี้สอดคล้องกับกรอบการศึกษาระดับนานาชาติ และเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างอนาคตที่ยั่งยืนสำหรับมวลมนุษยชาติ

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมในบริบทไทยมีแก่นสำคัญอยู่ที่การสร้างสมดุลระหว่างสามองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความรู้เชิงวิชาการ คุณธรรมจริยธรรมและทักษะชีวิต ซึ่งถือเป็นคุณค่ากลางของการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงสูงทั้งในระดับบุคคล สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่นนั้นการขับเคลื่อนการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมให้เกิดขึ้นในระดับปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยกลไกเชิงระบบ ได้แก่ ครู โรงเรียน ชุมชน และนโยบาย ครุมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ออกแบบและจัดการเรียนรู้ โรงเรียนต้องเป็นโครงสร้างสนับสนุนการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น ชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียน ส่วนภาครัฐต้องกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ ตัวชี้วัดผลลัพธ์ของการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวม ควรพิจารณาทั้งด้านความรู้ ทักษะและคุณลักษณะ เช่น ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานด้านการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะในมิติของทรัพยากร เวลา และวัฒนธรรมขององค์กรการศึกษา หากไม่มีการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน การฝึกอบรมครูอย่างต่อเนื่อง และการเปลี่ยนกรอบวิธีคิดเรื่องการเรียนรู้จากแบบเน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ไปสู่แบบเน้นสมรรถนะรอบด้าน การพัฒนาเชิงองค์รวมจะเกิดขึ้นได้ยากในทางปฏิบัติ

จากองค์ความรู้ที่ผู้เขียนได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นใคร่ขอวางข้อเสนอแนะที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียนดังต่อไปนี้ **1) ผู้จัดการเรียนรู้** ควรพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับการสอนวิชาการ เพื่อสร้างสมดุลให้แก่ผู้เรียน **2) สถานศึกษา** ควรกำหนดนโยบายและโครงสร้างการเรียนรู้ที่สนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวม เช่น การออกแบบหลักสูตรที่บูรณาการ Soft Skills, กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นจิตอาสา และการประเมินผลที่คำนึงถึงพัฒนาการรอบด้านของผู้เรียน ไม่จำกัดเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ **3) ครอบครัวและชุมชน** ควรมีบทบาทเป็นฐานการเรียนรู้แรกของผู้เรียนและชุมชนควรมีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้จริง ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การพัฒนาเชิงองค์รวมสมบูรณ์ **4) ผู้กำหนดนโยบายการศึกษา** ควรกำหนดกรอบนโยบายการศึกษาที่มุ่งสู่การสร้างพลเมืองโลก สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการศึกษาอย่าง

เท่าเทียม และจัดให้มีระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสำหรับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนั้นแล้วผู้เขียนยังใคร่ขอเสนอแนะเพื่อการวิจัยและพัฒนาในอนาคต ดังว่าควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อติดตามประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้เชิงองค์รวม และศึกษานวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สามารถตอบโจทย์การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลและโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

กล่าวโดยสรุปแล้วนั้นการพัฒนาผู้เรียนเชิงองค์รวมเพื่ออนาคตเป็นแนวทางที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยมีการศึกษาเป็นเครื่องมือหลักในการบูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณธรรมเพื่อสร้างบุคคลที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลก การก้าวสู่ออนาคตที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีผู้เรียนที่ไม่เพียง “รู้” แต่ต้อง “คิดเป็น ทำเป็น อยู่เป็น และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ”

เอกสารอ้างอิง

- จิตินันท์ ดาวศรี และคณะ.(2022). แนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 11(1), 59–74.
- ปวีณา คุรานา, สิริธร สิ้นจินดาวงศ์ และ อรุมา เจริญสุข. (2024). การจัดการศึกษาแบบองค์รวม เพื่อเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ในบริบทสังคมไทย. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(9), 867–881
- วิจารณ์ พานิช. (2562). เรียนรู้องค์รวม สู่อการเปลี่ยนแปลง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ.
- Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. Educational Researcher, 37(3), 129-139.
- Bybee, R. W. (2013). The case for STEM education: Challenges and opportunities. NSTA Press.
- Gardner, H. (2011). Frames of mind: The theory of multiple intelligences. Basic Books.

- Goleman, D. (1995). Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ for character, health and lifelong achievement. New York: Bantam Books.
- Kolb, D. A. (2015). Experiential learning: Experience as the source of learning and development (2nd ed.). Pearson Education.
- Kohlberg, L. (1981). The philosophy of moral development: Moral stages and the idea of justice. Harper & Row.
- Merryfield, M. M. (2002). The difference a global educator can make. Educational Leadership, 60(2), 18-21.
- Miller, R. (1992). What are schools for? Holistic education in American culture (3rd ed.). Holistic Education Press.
- Barrett, M. (2021). Preparing our youth for an inclusive and sustainable world: The OECD PISA global competence framework. OECD Publishing.
- Oxfam. (2015). Education for global citizenship: A guide for schools. Oxfam GB.
- Piaget, J. (1972). The psychology of the child. Basic Books.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. Jossey-Bass.
- UNESCO. (2015). Rethinking education: Towards a global common good? UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. UNESCO Publishing.